

7. Хафизуллина, И.Н. Формирование инклюзивной компетентности будущих учителей в процессе профессиональной подготовки: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.08 / И.Н. Хафизуллина. – Астрахань, 2008. – 22с.

8. Хитрюк, В.В. Модель педагога инклюзивного образования: компетентностный подход / В.В. Хитрюк, Е.И.Пономарева // Адукацыя і выхаванне. – 2013. – № 11. – С.35–40.

9. Шумиловская, Ю.В. Подготовка будущего учителя к работе с учащимися в условиях инклюзивного образования: автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.08 / Ю.В. Шумиловская. – Шуя, 2011. – 28с.

ӘОЖ 378.1

Маженова Р.Б.

п.ғ.к., қауым.проф., Академик Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті,
МДжППД кафедрасы, Қазақстан, Қарағанды қ. E-mail: argosha2005@mail.ru

Манашова Г.Н.

п.ғ.м., аға оқытушысы, Академик Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті,
МДжППД кафедрасы, Қазақстан, Қарағанды қ. E-mail: g_n_manawova@mail.ru

Докумбаева К.Т.

магистрант, Академик Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қазақстан, Қарағанды қ.

ЕРТЕ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ЗАТТЫҚ ДАМЫТУШЫ ОРТАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аннотация: Мақалада мектепке дейінгі оқыту мен тәрбиелеу бағдарламасының аса маңызды бағыттарының бірі болып табылатын ерте жастағы балалардың заттық дамытушы ортасына психологиялық-педагогикалық негіздері баяндалады.

Тірек сөздер: заттық-дамытушы орта, ойын, мектеп жасына дейінгі, қоршаған орта

Қазақстан Республикасы 2023 жылғы 28 наурыздағы Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасының Мектепке дейінгі білім беру ұйымдарындағы мазмұнды «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың жаңа моделі шеңберінде жаңғырту» атты 2-тарауында мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың оқу бағдарламаларын іске асыру үшін заттық дамытушы ортаны құруға үлкен мән беріледі. Дамытушы кеңістік орта балалардың ойындарды, белсенділік түрлерін, бірлескен іс-әрекетке және қарым-қатынасқа қатысушыларды еркін таңдау мүмкіндігіне бағдарланған оқу-тәрбие процесін құру үшін мектепке дейінгі ұйымдардың кеңістігінің және оған іргелес аумақтың білім беру әлеуетін барынша іске асыруды қамтамасыз етеді. Модельді іске асыру шеңберінде мектепке дейінгі ұйымдарда қолайлы қауіпсіз жайлы жағдайлар қамтамасыз етілуде, бағдарламалық мазмұн жаңартылды, оқу-тәрбие процесін нормативтік құқықтық қамтамасыз етілді.

Қазіргі таңда Қазақстан Республикасының «Ерте жастағы балаларға арналған заттық-дамытушы орта» стандартына сәйкес мектепке дейінгі ұйымдағы ерте жастағы балаларға заттық дамытушы ортаны ұйымдастыру балалардың сөздік қорын дамыту үшін ең алдымен баланның ойын біліп, түрлі әдістер арқылы баланы мәдениетті сөйлеуге дағдыландыруға бағытталған.

Сондықтан әр бала мен заттық дамытушы ортада жұмыс жасау қажет. Заттық дамытушы ортада жас буынды еркін сөйлеуге баулу арқылы баланның ойын анық жеткізуге септігін тигізеді. Заттық дамушы ортада бала еркін, мәдениеті, әдеби, көркем сөйлеуді үйренгенше бала мен жеке жұмыс жасау керек. Балалар бір-бірімен қарым-қатынасқа түсу үшін ойын таптырмас әдіс. Заттық-кеңістіктік дамыту ортасы ерте жастағы баланың ойын іс-әрекетінің дамуына ерекше әсер етеді. Ойын-мектеп жасына дейінгі баланың жетекші қызметі. Ерте жас кезеңдерінде дәл осы ойында балалар тәуелсіз болуға, өз қалауы бойынша құрдастарымен сөйлесуге, білімдері мен дағдыларын жүзеге асыруға және тереңдетуге үлкен мүмкіндік алады.

Қоршаған орта баланың жасына байланысты генетикалық міндеттерді жүзеге асыруға ықпал ете, дамиды. Бұл әсіресе ерте топтар үшін өте маңызды, мұнда баланың қарқынды дамуы "жақын даму аймағына" аса назар аударуды қажет етеді. Ерте жас – бұл нәрестені әртүрлі іс-әрекеттердің қарапайым негіздерімен таныстырудың бастапқы кезеңі. Оның айналасындағыларға деген жеке көзқарасы қалыптаса бастайды. Шығармашылықтың алғышарттары қаланады. Қоршаған орта баланың сәби және ерте балалық шақтың әр кезеңінде оның мүмкіндіктерін ескере отырып

ұйымдастырылуы керек. Заттық-кеңістіктік ортасын үй жағдайында қайталау мүмкін емес, сондықтан баланың мектепке дейінгі мекеме тобында болуы ерекше маңызды.

Дамушы ортаны ұйымдастыру проблемасын көптеген зерттеушілер әртүрлі тарихи кезеңдерде белгілі бір дәрежеде қарастырды. Қазіргі теория мен практикада әлдеқайда аз дамыған-мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында, әсіресе ерте даму топтарында заттық-кеңістіктік дамыту ортасын ұйымдастыру мәселесі, бұл әдеби дереккөздерді, педагог-психологтардың және мектепке дейінгі білім беру мамандарының практикалық қызметін талдауы көрсетті.

Р.Б. Стеркин, Н.А. Ветлугин, Г.Н. Пантелеев, Н.А. Реунқая, В.С. Мухина, В.А. Горянина өз зерттеулерінде баланың жеке басының қалыптасуындағы заттық-кеңістіктік дамыту ортасының ерекше рөлін атап көрсетеді. Алайда, ерте даму топтарындағы даму ортасындағы дамыту мәселесі жеткіліксіз қарастырылған. Соңғы жылдардағы зерттеулер кішкентай бала үшін қарым - қатынастан, білім беру ойындарынан, қоршаған ортаның дамушы әсерінен тұратын әлеуметтік өмір сүру жағдайларының ерекше маңыздылығын көрсетті – бұл тәрбие мәдениеті деп саналатын барлық нәрсе. Сонымен қатар, интерьердің заманауи интерьері мен дизайны: жабдықтар, жиһаздар, ойыншықтар, балаларға арналған құралдар - заттық-кеңістіктік ортаның қажетті компоненттері ретінде қарастырылады.

Заттық-кеңістіктік дамытушы орта баланың түрлі әрекеттерін қамтамасыз етеді, жеке белсенді әрекетінің негізін қалайды. Дегенмен де, мектеп жасына дейінгі баланың негізгі әрекеті ретінде ойын жетекші рөл атқарады. Ойындар балаларды мектепте оқуға даярлайды, әр адамға қажетті жеке сапалық көрсеткіштердің алғашқы баспалдағы болып табылады. Ойын әрекетін ұйымдастыруда, қарым-қатынас мәдениетін жүйелеуге қажетті баланың шығармашылық қиялын қалыптастыруда заттық-кеңістіктік дамытушы орта ерекше орын алады. Оның мазмұны ойынның сипатына, таңдалуына және рөлдердің бөлінуіне ықпал етеді: мектепке дейінгі мекемедегі заттық-дамытушы орта; мектепке дейінгі білім беру – адамның үздіксіз білім алу жүйесіндегі алғашқы баспалдақ; мектепке дейінгі білім берудің сапасы, білім беру қызметтерінің сапасы көптеген шарттармен қамтамасыз етіледі. Оның ішінде рационалды, мақсатқа бағытталған шарттар заттық дамытушы ортаны мектеп жасына дейінгі балалардың жас ерекшеліктеріне сай ұйымдастыруды міндеттейді.

Кішкентай бала үшін қоршаған ортаның маңыздылығын асыра бағалау қиын деп санаймыз. Дәл осы алғашқы жылдары нәрестенің орталық жүйке жүйесінің қарқынды дамуы байқалады. Функционалды түрде дамып келе жатқан ми кішкентай баланың көз алдында пайда болатын әлемді бейнелеуді "үйренеді". Адамның психикасы осылай қалыптасады, өйткені психика - бұл мидың шағылысуы, демек, қоршаған орта, осы кеңістіктегі ересектермен қарым-қатынас және, әрине, табиғат пен қоғам деп аталатын осы таңғажайып шындықты білетін баланың белсенділігі адамның өмірінің алғашқы жылдарында қалыптасуының генетикалық бағдарламасын құрайды.

Сондықтан мектепке дейінгі ұйымдағы топ бөлмесі балаларды тәрбиелеуде үлкен рөл атқарады. Бала күні бойы осында болады және қоршаған орта оны қуантады, жағымды эмоциялардың оянуына, жақсы талғамға тәрбиелеуге ықпал етеді.

Дамытушы орта баланың өзіне деген сеімділігін арттыруға, оны бойына сіңіруіне септігін тиізеді, мектеп жасына дейінгі балаға өз қабілеттерін сезіну және қолдануға мүмкіндік береді, өз қабілетін, шығармашылық шешімдер қабылдай алу дағдыларын дамытады.

Мектеп жасына дейінгі балаға дамытушы заттық орта жеке дамуындағы нақты кезеңдердегі қажеттіліктерін қамтамасыз ету үшін маңызды. Жинақталған орта жағдайындағы іс-әрекет балаға белсенділігін, қоршаған ортаны еркін тануға деген қызығушылығын, танымын шығармашыл бейнелеуге деген ынтасын қалыптастырады. Мектепке дейінгі баланың жеке және жалпы дамуын жүзеге асырудағы тәрбиешіге өте сапалы көмекші құрал болып табылады. Дамытушы орта балалардың алуан түрлі және мақсатқа бағытталған белсенді әрекеттерінің көптеген мүмкіндіктерін жүзеге асыру мақсатында құрылады. Балалардың әрекеттерін ұйымдастыруда арнайы кеңістік ретінде тәрбиешіге қызмет көрсетеді, тәрбиелеу үдерісіне ықпал етеді.

Тәрбиешінің қызметі заттық-дамытушы ортаны және оның құралдарын пайдалана отырып, мектеп жасына дейінгі баланың өз бетінше оған табиғатынан тән қасиеттерін анықтауға және дамытуға көмектесу болып есептеледі. Сондықтан мектеп жасына дейінгі баланың шығармашылық белсенділігін өзіндік дамыту және білім алуы жүзеге асатын дамытушы ортаны ұйымдастыруға балабақшада ерекше көңіл бөлінеді.

Тәрбиеші арнайы құрастырылған заттық-кеңістіктік дамытушы ортада тәрбиелеу және білім беру үдерісін ұйымдастырудың түрлі әдіс-тәсілдерді, формаларын пайдалануы қажет. Тәрбиешінің мақсаты: мектепке дейінгі мекемедегі тәрбиеленуші дамуының әрбір кезеңінде жеке шығармашылығын қалыптастыруды жүзеге асыру үшін заттық-дамытушы ортаны көп кезеңді, көп

қызметті етіп құрастыру. Тәрбиешінің міндеттері: заттық-дамытушы ортаны қажетті құраммен толтыру және құрастыру; баланың жекелік қасиеттерін, қабілеттерін, өз бетінділігін және шығармашылығын қалыптастыруда заттық-дамытушы ортаны ұтымды пайдалануға жағдай жасау.

Тек осы мақсат-міндеттер орындалған кезде ғана, мектеп жасына дейінгі баланың қалыпты дамуын, шығармашылық белсенділігін қамтамасыз етуге деген мүмкіндік артады.

Мақсатты ұйымдастырылған заттық-дамытушы орта баланың үйлесімді дамуы мен тәрбиеленуінде үлкен рөл атқарады. Дұрыс ұйымдастырылған заттық-дамытушы орта балаларда қуаныш сезімін балабақшаға деген жағымды эмоциялық қарым-қатынасты, оған келуге деген тілекті шақырады, жаңа әсерлер және білімдермен байытады, белсенді шығармашылық әрекетті тудырады, мектепке дейінгі балалардың зияткерлік және әлеуметтік дамуына мүмкіндік береді.

Мектепке дейінгі баланың жеке басын және танымдық процестерін дамыту, қарым-қатынас дағдыларын және тұтастай алғанда айналадағы әлеммен әлеуметтік өзара іс-қимылын қалыптастыру баланың даму ортасын ұйымдастырумен тығыз байланысты. Заттық-дамытушы орта — бұл бала қызметінің материалдық объектілерінің жүйесі, оның рухани және физикалық дамуының функционалдық үлгідегі мазмұны. Заттық ортаның негізгі элементтері — сәулетті-ландшафтық және табиғи-экологиялық объектілер; ойын және спорт алаңдары, олардың жабдықтары; баланың өсу барысына байланысты ірі ауқымдағы конструкторлармен (модульдермен), ойыншықтардың тақырыптық жинақтамаларымен, ойын материалдарымен, ойын жабдықтарымен жарақтандырылған ойын кеңістіктері; тәрбие мен оқытудың аудиовизуалдық және ақпараттық құралдары болып табылады.

Заттық ортаға қойылатын бастапқы талап — оның дамытушылық сипаты.

Баланы жан-жақты тәрбиелеу, оның дүниетанымын жетілдіру, заттық орта туралы түсінік ой-өрісін дамытып, еңбекке баулу балабақшалардағы барлық топтарға бірдей ортақ міндеттер. Мектеп жасына дейінгі балалардың ой-өрісін кеңейтудің негізгі айналадағы ортамен табиғат құбылыстарын бақылату. Заттық орта жұмысында айналадағы қоғамдық өмір шындығын, табиғат тамшыларын бақылатып, баланың таным, сезім қабілетін жетілдіру басты роль атқарады. Балалармен арнайы өтілетін осы жұмыс барысында тәрбиеші әр заттың аты, сапасы, қажеттігі жайында түсіндіреді. Баланы заттың атын сөзбен айтуға үйретеді. Айналадағы қоғамдық өмір өлі, тірі табиғат құбылысын бақылатқанда да әр объектіні сөзбен атап, түсіндіріп, баланы заттық ортаға сөзбен қызықтырып, қабілетін дамыту көзделеді.

Дамытушы орта бала тәрбиелеуде ең маңызды факторлардың бірі болып табылады, сондықтан да дамытушы ортаны жабдықтаған да оны өзгертуге және толықтыруға болатындай етіп жабдықтаған дұрыс. Өйткені бала жылдам өседі, сондықтан да, ертеңіне ол орта баланың дамуына әсер бермейді, ал кейін оның дамуына кедергі келтіреді. 2 айдан соң дамытушы ортаны өзгертуді және толықтыруды қажет етеді, бұл практикада дәлелденді. Кішкентай сәбнлер ірі ойын жабдықтарын ұнатады, сонымен қатар ол жабдықтар көзге тартымды, ашық түсті болғаны дұрыс. Топтағы дамытушы орта балаға сан-түрлі іс-әрекет кездерінде сараптауға, ойлауға септігін тигізуші болып табылады. Балалардың саусақ моторикасын дамыту үшін арнайы ойыншықтарды пайдаланған жөн.

Мектепке дейінгі мекемелердегі заттық ортаны ұйымдастыру әр тәрбиешінің шеберлігіне байланысты. Егер заттық ортаны қозғалмалы етіп ұйымдастырса, баланың қалауын есепке ала отырып, оның орнын ауыстырып отыруға болады. Ұлттық би элементтерін не ән, күйлерін таныстыру жұмыстарын арнайы ән-күй залында өткізер болса, онда құрал-жабдықтарды көшіру тиімді болмақ. Заттық-дамытушы ортаның тағы бір ерекшелігі — оның сан алуандығы. Кіші сәбнлер тобынан бастап ұйымдастырылған заттық-дамытушы орта ересек топқа дейін толықтырылып отырады. Тәрбиеші міндетті түрде сол топтағы тәрбиеленуші балалардың жас ерекшеліктерімен қатар, психологиялық ерекшеліктерін, танымдық қабілеттерін, қызығушылықтарын есепке алып отыру қажет. Себебі әр баланың мінез-құлық ерекшеліктеріне сәйкес сан түрлі шығармашылық істерге бейім болады. Тәрбиеші-педагог заттық-дамытушы ортаны ұйымдастыруда міндетті талаптарға сүйеніп жұмыс жасауы қажет.

Балабақшаның әр түрлі жас топтарындағы заттық-дамытушылық ортаны ұйымдастыра отырып, педагогтар балалардың ойын әрекетін дамытудың кезеңдік ерекшелігін, тәрбиенің жеке тұлғалық-бағытталған моделі қағндасын есте ұстаулары керек. Мектепке дейінгі ұйымдардағы заттық-дамытушылық орта белгілі талаптарға жауап береді: бұл, бәрінен бұрын, баламен тақырыпқа, ойын желісіне, сол немесе басқа ойыншықтарға, ойынның орны мен мерзіміне еркін жету. Сонымен бірге балалар белгілі оқыту бағдарламасы бойынша жұмыс жасайтын мектепке дейінгі ұйымда болатын сол жағдайды және мектепке дейінгі жастағы балалардың жас ерекшеліктерін ескермеуге болмайды. Бұл мектепке дейінгі ұйымда балалармен ойнау құқығын жүзеге асыру үшін жағдайлар құрып,

пайдалы ойындардың әр түрлі түрлерін ұйымдастыру үшін оны әмбебап заттық ойындық ортамен жабдықтап, ойын үшін қажетті барынша ыңғайлы күн тәртібіндегі уақыт емес, сонымен бірге ыңғайлы орын бөлу.

Мектепке дейінгі ұйымдардың топтарында заттық-дамытушы ортаны ұйымдастыру кезінде күрделі, көп жоспарлы және жоғары шығармашылық әрекет қажет. Себебі ойыншықтардың алуан түрлі болуы баланың дамуына негізгі жағдай болып табылмайды. Сондықтан тәрбиешілер топты дұрыс стандартты емес жабдықтау білуі керек.

Максатты ұйымдастырылған заттық-дамытушы орта баланың үйлесімді дамуы мен тәрбиеленуінде үлкен рөл атқарады. Дұрыс ұйымдастырылған заттық-дамытушы орта балаларда қуаныш сезімін балабақшаға деген жағымды эмоциялық қарым-қатынасты, оған келуге деген тілекті шақырады, жаңа әсерлер және білімдермен байытады, белсенді шығармашылық әрекетті тудырады, мектепке дейінгі балалардың зияткерлік және әлеуметтік дамуына мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Төленова Ұ. Т. Балабақшадағы аралас топ балаларын ұлттық ойын арқылы адамгершілікке тәрбиелеу: пед. ғыл. канд. ... дис. – Алматы, 2002.

2. Ерте жастағы (1 жастан бастап 3 жасқа дейінгі) балаларды тәрбиелеу мен оқытуға арналған «Алғашқы қадам» бағдарламасы. - Астана, 2010. - 88 б.

3. Еркебаева Б.Ж., Жұмабаева Ә.Е. Мектепке дейінгі ересек жастағы балалардың коммуникативтік дағдыларын дамытудың психологиялық-педагогикалық шарттары // Абай атындағы ҚазҰПУ Хабаршысы, «Педагогика ғылымдары» сериясы. – 2019. - №4(64). – Б. 424-428.

УДК 377.6

Мазитова Ю.А.

магистрант, Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова,
педагогический факультет, e-mail: mazitovanext@mail.ru, Казахстан, Караганда.

Шрайманова Г.С.

к.п.н., профессор, Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова,
e-mail: gulken69@mail.ru, Казахстан, Караганда.

PEDAGOGICAL CONDITIONS AFFECTING THE FORMATION OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE AMONG STUDENTS OF VOCATIONAL EDUCATION

Аннотация. В статье определены педагогические условия, влияющие на формирование иноязычной коммуникативной компетентности студентов профессионального образования. Авторы освещают важность знания иностранных языков и наличия коммуникативной компетентности для специалиста высокого уровня в современном мире. Сделан вывод о том, что при соблюдении рассмотренных условий, педагогический процесс по подготовке высококлассного специалиста будет более успешным.

Ключевые слова: система профессионального образования; педагогические условия; коммуникативная компетентность; иноязычная коммуникативная компетентность; средства коммуникации; профессиональная компетентность; совместное обучение; коллаборативная среда.

Annotation. The article defines the pedagogical conditions that influence the formation of foreign language communicative competence among students. The authors highlight the importance of knowledge of foreign languages and the availability of communicative competence for a high-level specialist in the modern world. The authors concluded that subject to the conditions considered, the pedagogical process for training a highly qualified specialist will be more successful.

Key words: vocational education system; pedagogical conditions; communicative competence; foreign language communicative competence; means of communication; professional competence; collaborative learning; collaborative environment.